

TROŠKOVI OPOREZIVANJA POSLOVNIH SUBJEKATA KOJI SU OBVEZNICI POREZA NA DOBIT*

prof. dr. Helena BLAŽIĆ
Ekonomski fakultet, Rijeka

Izvorni znanstveni članak**
UDK 336.282.5
JEL H25, H32

Sažetak

Rad se usredotočuje na bruto troškove svih poreza (osim carina i trošarina) obveznika poreza na dobit.

Obveznicima poreza na dobit u upitniku (intervju) postavljena su pitanja o troškovima svih poreza zajedno, a tek nakon toga o njihovoj strukturi s obzirom na pojedine vrste poreza (porez na dobit, PDV, porezi na plaće zajedno s doprinosima za socijalno osiguranje, ostali porezi).

Porezno planiranje uključeno je kao sastavni dio troškova poreznih obveznika. U istraživanju se nije pokušao mjeriti psihološki trošak oporezivanja niti razlikovati redovite od inicijalnih troškova.

* Ovaj je članak modificirana verzija rada *Tax Compliance Costs of Companies in Croatia*, objavljenoga u časopisu *Journal of Economics*, (6), 2004.

Članak je rezultat istraživanja financiranoga novčanom potporom CERGE-EI fondacije u sklopu programa *Global Development Network*. Dodatna sredstva za primatelje novčane potpore iz balkanskih zemalja odobrila je austrijska vlada putem WIIW-a, Beč. Sva iznesena stajališta izražavaju isključivo mišljenje autorice, a ne CERGE-EI-ja, WIIW-a ili GDN-a.

Dodatna sredstva za ovo istraživanje odobrio je Institut za javne financije, Zagreb, institucija koja je vodila projekt. Intervjui (ankete) provedeni su i, sukladno uputama, statistički obrađeni u agenciji Puls d.o.o., istraživačke tržišta i javnog mnijenja, Zagreb.

Autorica i Institut za javne financije zahvaljuju Poreznoj upravi i Stanku Zorici, Gradskom zavodu za automatsku obradu podataka (GZAOP) Zagreb – Sektoru za informacijski sustav Porezne uprave GZAOP-u na podacima i pomoći. Zahvaljujemo i računovodstvenom servisu Dimos Crikvenica, računovodstveno-knjigovodstvenom servisu Boniimpex d.o.o., Crikvenica, Društvu računovoda i financijskih djelatnika Rijeka, dr. Vladimiru Brkaniću (RRiF-plus) te ostalim stručnjacima iz prakse koji su nam pomogli svojim dragocjenim savjetima i sugestijama.

Posebno zahvaljujemo Cedricu Sandfordu, Marshi Bumenthal, Bintah Tran-Namu i Johnu Hasseldineu na metodološkim savjetima te Marshi Blumenthal, Consuelo Diaz, Jeffreyju Popeu i Maartenu Allersu na uvidu u njihove upitnike.

** Priljeno (*Received*): 1.9.2003.

Prihvaćeno (*Accepted*): 15.6.2004.

Ukupni godišnji troškovi oporezivanja poslovnih subjekata koji plaćaju porez na dobit u Hrvatskoj u 2001/2002. iznose 1,2% BDP-a. Trećinu svih troškova snose poslovni subjekti s dva i manje posloprimaca.

S rastom veličine poslovnog subjekta pada udio troškova poreza na dobit, raste udio PDV-a, a udio poreza na plaće je konstantan.

Najmanje je efikasan porez na dobit (11,76%). PDV (4,47%) i porezi na plaće (2,90%) relativno su efikasni.

Potvrđen je regresivni učinak troškova poreznih obveznika.

Ključne riječi: troškovi poreznih obveznika, porezi poslovnih subjekata, obveznici poreza na dobit, regresivnost, porezna efikasnost

Uvod

U radu se procjenjuju troškovi svih poreza (osim carina i trošarina¹) poslovnih subjekata obveznika poreza na dobit (trgovačkih društava, obrtnika koji su obveznici poreza na dobit, ustanova koje su obveznici poreza na dobit i dr.; u nastavku skraćeno: poduzeća).

Odlučili smo provesti sintetičko istraživanje svih poreza na određenoj poslovnoj razini² iako su u nekim prijašnjim istraživanjima o troškovima poreznih obveznika provedene zasebne ankete za različite vrste poreza.³ U prilog izabranoj metodi treba napomenuti da je prihvaćena činjenica (Međunarodni simpozij o troškovima poreznih obveznika, Sydney, 2000) da je teško precizno utvrditi troškove poreznih obveznika za svaku vrstu poreza. Nadalje, čak i kada bi to bilo moguće, takva bi tehnika (agregiranje povećanih troškova poreznih obveznika za različite poreze) mogla podcijeniti ukupne troškove poreznih obveznika (Sandford, 1995). Zbog toga su poduzećima u našoj anketi postavljena pitanja o troškovima oporezivanja za sve poreze zajedno⁴, a potom o strukturi

¹ Sukladno poreznoj klasifikaciji OECD-a te MMF-a, carine se smatraju porezima, kao i doprinosi za socijalno osiguranje koje plaćaju poslodavci (doprinosi na plaće), posloprimci (doprinosi iz plaća) i samozaposleni obrtnici (za zdravstveno, mirovinsko...).

² Kao u Allers (1994); Evans i sur. (1997); OECD (2001) i na neki način u Sandford i Hasseldine (1992, prema Hasseldine, 1995). Posljednje je istraživanje zapravo "negdje između" dva navedena pristupa zato što su ankete bile djelomično sintetičke.

Sličan je postupak primijenjen u istraživanju učinaka porezne reforme u Švedskoj na troškove poreznih obveznika (Malmer, 1995).

³ Na primjer, Sandford (1981); Sandford, Godwin i Hardwick (1989); Bannock i Albach (1987, sinteza u Bannock, 2001); Pope, Fayle i Chen (1994); Pope (1995); Collard i Godwin (1999); Klun (2002; 2004). Te su parcijalne studije često obuhvatile sve (ili samo neke) pojedinačne poreze i ukupan je iznos (poslovnih) troškova poreznih obveznika izračunan zbrajanjem svih takvih troškova (npr. Sandford, Godwin i Hardwick (1989); Pope (1995)). Istraživanje u odabranim azijskim zemljama (Ariff, 2001) također pripada toj kategoriji, ali takav je izbor objektivno rezultat specifične strukture tih poreznih sustava.

⁴ Kao u OECD-u (2001), samo što se u toj studiji nije pokušalo doći do podataka o poreznoj strukturi troškova poreznih obveznika.

tih troškova s obzirom na različite vrste poreza (porez na dobit, porez na dodanu vrijednost, porez na plaće i doprinosi za socijalno osiguranje).⁵

Troškovi poreznih obveznika definirani su na uobičajeni način: kao svi troškovi koje je su ostvarili porezni obveznici pri udovoljavanju zahtjevima poreznog zakonodavstva i porezne vlasti, mimo iznosa stvarno plaćenog poreza i bilo kakvih ostalih troškova proizročenih ekonomskim poremećajima (distorzijama) kao posljedicom same prirode poreza (Sandford, 1995:1). Oni obuhvaćaju troškove radne snage (vlasnika, menadžera, neplaćenog pomoćnika, internog knjigovođe/računovođe ili drugog zaposlenika koji je zadužen za poreze), eksterne troškove (knjigovodstvenog/računovodstvenog servisa, drugog poduzeća povezanog s ispitivanim poduzećem, subjekata koji daju porezne savjete), kao i ostale interne troškove koji se ne odnose na radnu snagu (dodatni softver i hardver), formulare i uredski materijal, poštarinu i telefon, stručnu literaturu i seminare, putne i sudske troškove. Porezno planiranje uključeno je kao sastavni dio u troškove poreznih obveznika. Ovim se istraživanjem ne pokušavaju mjeriti psihološki troškovi. Ne pokušavaju se ni razlikovati *redoviti* i *inicijalni (privremeni ili početni)* troškovi, kako zbog toga što bi to bilo izrazito teško za porezne obveznike, tako i zbog činjenice da su promjene poreza u Hrvatskoj gotovo "redovite". Zbog nedostatka relevantnih podataka i činjenice da većina poduzeća ne traži povrat poreza nego ga radije pretvara u predujam plaćanja budućih poreznih obveza, istraživanje obuhvaća samo *društvene* ili *bruto troškove* poreznih obveznika.⁶

Istraživanje je provedeno sredinom 2002. godine. Da bi ispitanicima bilo lakše, tražili su se podaci o relevantnim troškovima oporezivanja za posljednjih 12 mjeseci. Istraživanje, dakle, pokriva troškove oporezivanja za drugu polovicu 2001. i prvu polovicu 2002. godine.

Istraživanjem se pokušalo provjeriti nekoliko hipoteza:

- troškovi poreznih obveznika su regresivni
- manja se poduzeća znatno oslanjaju na vanjske profesionalne računovođe; čini se da se s povećanjem veličine poduzeća proporcionalno povećavaju sredstva namijenjena jačanju internih resursa za ispunjavanje porezne obveze
- troškovi radne snage najznačajniji su dio troškova poreznih obveznika
- porez na dodanu vrijednost čini najveći dio troškova oporezivanja
- udio troškova oporezivanja (poreznih obveznika) u relevantnim je poreznim prihodima relativno visok.

Na početku rada objašnjavaju se neki metodološki elementi istraživanja, a u nastavku se iznose prosječni porezni troškovi poduzeća, utrošeno vrijeme i struktura troškova prema vrstama troškova, agregirani troškovi na razini cijele države, njihova struktura s obzirom na vrstu poreza te efikasnost pojedinih vrsta poreza koje plaćaju poduzeća.

⁵ Suprotno tehnici prema kojoj su porezni obveznici odgovarali na pitanja o različitim vrstama poreznih troškova (troškovi radne snage, eksterni troškovi...) te iznosu koji se odnosi na svaku vrstu poreza (s konačnim zbrajanjem svih komponenti). Nešto slično primijenjeno je u Collard i Godwin (1999, upitnik u prilogu njihova rada).

⁶ Vidjeti i definicije tih troškova odnosno razlikovanja bruto i neto troškova poreznih obveznika u uvodnom članku.

Metodologija

Uvidom u razne upitnike prethodnih istraživanja⁷ te na temelju upitnika za obrtnike sastavljena je prva verzija upitnika. Nakon toga konzultiran je savjetnički tim: nekoliko računovodstvenih servisa, vlasnika poduzeća i predstavnik udruge računovođa, kako bi se upitnik korigirao i testirao.⁸ Upitnik je bio popraćen dopisom u kojemu je objašnjena nužnost istraživanja i njegova korisnost za porezne obveznike.

Istraživanje je, kao i među obrtnicima, provedeno izravnim intervjuiranjem u organizaciji agencije Puls. Anketiranje poštanskim putem odbačeno je prema preporuci agencije, i to zbog vrlo niske stope odaziva u Hrvatskoj, ali i visokih poštanskih troškova. Nadalje, intervjui pridonose boljem razumijevanju pitanja i pouzdanijim rezultatima. Oni su posebno prikladni za populaciju s vrlo malim ili gotovo nikakvim poznavanjem samog pojma troškova poreznih obveznika i njihova mjerenja.

Bilo je planirano da se intervjui provedu u 400 od 70.179 poduzeća, što je oko 0,57% ukupne populacije. Uzorak je stratificiran prema veličini poduzeća (broju posloprimaca), a podaci su (uključujući i adrese) dobiveni preko Porezne uprave.

Početak istraživanja bio je u svibnju 2002. zato što su poduzeća morala predati svoje prijave poreza na dobit i računovodstvene izvještaje za proteklu godinu do kraja travnja.

Postupak intervjuiranja započeo je s mnogo teškoća gotovo identičnih onima što smo ih već naveli pri ispitivanju obrtnika. Najveći je problem za voditelje intervjuja s poduzetnicima koji su angažirali vanjski računovodstveni/knjigovodstveni servis bio pridobiti obje strane na suradnju. Naime, slijedeći preporuke povezane s nedostacima prijašnjih studija (npr. Sandford, 1995; Gurd i Turner, 2001:80), zaključili smo da bi poduzetniku (ili nekome od njegovih zaposlenika) bilo nemoguće odrediti dio vanjskih troškova koji se odnose na ispunjavanje poreznih obveza (uključujući i strukturu poreza), kao i odgovoriti na neka druga kvalitativna pitanja o poreznim troškovima (isto je potvrdio i naš savjetnički tim). Stoga smo odlučili, kada je angažiran vanjski računovodstveni servis (ili neko drugo poduzeće povezano s poduzećem u kojemu se provodi intervju - poduzeće majka ili sl.), njima uputiti to pitanje, kao i druga pitanja u vezi s porezima.

Nadalje, često je bilo potrebno intervjuirati više od jedne osobe, čak i unutar poduzeća (vlasnika i osobu zaduženu za poreze), što je bio nešto manji problem, ali je dodatno produljivalo istraživanje.

Iscrpili smo sve adrese dobivene od Porezne uprave i uz velike teškoće uspjeli dobiti 339 odgovora (0,48% ukupne populacije, što je relativno visok postotak za ovu vrstu istraživanja).

⁷ Vidjeti uvodno poglavlje.

⁸ "Pilot" je potvrdio našu pretpostavku da porezni obveznici nisu svjesni na što se misli pod pojmom troškova poreznih obveznika i da je njihovo potanko specificiranje bilo ispravno rješenje. To je promijenilo prvu verziju upitnika na način da su neka pitanja koja su u početku bila namijenjena vlasnicima preusmjerena (katkad neobvezno) prema osobama zaduženima za poreze (naravno, u nekim slučajevima to je mogao biti i sam vlasnik).

Savjetnički nas je tim upozorio da su vlasnici zainteresiraniji za iznos plaćenog poreza i da nemaju dobar uvid u aktivnosti ispunjavanja poreznih obveza ni u pojedinačna porezna pitanja (osim ako sami nisu zaduženi za poreze, što je rijetkost).

Struktura uzorka prema veličini (broju posloprimaca) i struktura ukupne populacije od 70.179 obveznika poreza na dobit predočena je u tablici 1.

Tablica 1. Struktura uzorka i ukupne populacije prema broju posloprimaca

Broj posloprimaca	Uzorak (N)	Uzorak (u %)	Ukupna populacija (u %)
do 2	68	20	58
3-5	60	18	20
6-20	107	31	15
21-250	77	23	65
>250	27	8	1
ukupno	339	100	100 (N = 70.179)

Kao u većini istraživanja ovog tipa, uzorak je ponderiran da bi odražavao strukturu populacije prema veličini (zbog nedovoljne zastupljenosti malih poduzeća). Nakon ponderiranja ispostavilo se da je udio poduzeća izuzetih od poreza na dodanu vrijednost u uzorku jednak kao u cijeloj populaciji (oko 7%), što je uzorak učinilo reprezentativnim i u tom smislu.

Uzorak nije ponderiran prema djelatnosti zato što nije utvrđena nikakva pozitivna povezanost glede troškova poreznih obveznika.⁹

Primijenjena je uobičajena metodologija vrednovanja vremena (računanja troška radne snage), uz obvezno uključenje doprinosa na plaće u trošak radne snage.¹⁰ U troškove su uključeni i ostali interni troškovi.¹¹

Troškovi oporezivanja na mikrorazini i njihova regresivnost

Analiza obuhvaća sve, tj. ukupne troškove oporezivanja poduzeća. Njihova se struktura može analizirati prema vrsti poreza, kao i prema vrsti troškova. Obuhvaćaju se, dakle, troškovi svih poreza (porez na dobit, porez na dodanu vrijednost, porez na plaće i doprinosi za socijalno osiguranje, ostali porezi¹²), kao i sve vrste troškova (interni troškovi radne snage, interni troškovi koji se ne odnose na radnu snagu i eksterni troškovi¹³).

Kako distribucije nisu bile normalne, zaključeno je da ne bi bilo prikladno koristiti se aritmetičkom sredinom kao mjerom srednje vrijednosti. Zbog toga je provedeno logaritmiranje da bi se postigla normalna distribucija, nakon čega je izračunana aritmetička sredina te obavljeno delogaritmiranje da bi se dobila pouzdanija mjera prosjeka.

⁹ Razlog tome može biti premalen uzorak, ali je rezultat također bio djelomično očekivan jer je uobičajeno bavljenje i drugim aktivnostima osim "glavne", i to u velikom opsegu.

¹⁰ O vrednovanju vremena detaljnije vidjeti u prethodnome članku iste autorice (*Troškovi oporezivanja poslovnih subjekata koji su obveznici poreza na dohodak*).

¹¹ Ibidem.

¹² Osim carina i trošarina koji su obuhvaćeni drugim dijelovima istraživanja.

¹³ Obuhvaćaju ne samo dio naknada računovodstvenim servisima već i povezanim poduzećima koja obavljaju računovodstvene poslove. Riječ je o dijelu naknade koji je vezan za porezne poslove. Nadalje, u to ulaze i moguće dodatne naknade za posebne porezne savjete, npr. revizijskih tvrtki ili (drugih) računovodstvenih servisa (u vrijeme istraživanja institucija ovlaštenoga poreznog savjetnika u Hrvatskoj još nije bila uspostavljena).

Prosjeck upkurnih i jedinidnih poreznih troškova poduzeća grupiranih prema broju posloprimaca uvršten je u tablicu 2.

Tablica 2. Prosječni troškovi oporezivanja prema broju posloprimaca, po posloprimcu, jedinici dobiti i jedinici prihoda* (u kn)

Broj posloprimaca	Prosječni troškovi	Prosječni troškovi po posloprimcu	Prosječni troškovi po jedinici dobiti**	Prosječni troškovi po jedinici prihoda
do 2	19.824	16.641	0,7421	0,0402
3-5	30.217	8.033	0,4159	0,0283
6-20	45.063	4.715	0,1844	0,0105
21-250	80.686	1.168	0,1198	0,0047
više od 250	120.130	267	0,0183	0,0009
ukupno	27.112	9.988	0,5861	0,0321

* Troškovi po posloprimcu/jedinici dobiti/prihoda izračunani su za svako poduzeće, nakon čega su utvrđeni prosjeci za svaki razred veličine i ukupnu populaciju.

** Samo za poduzeća koja ostvaruju dobit.

Povećanje prosječnih troškova s povećanjem veličine poduzeća potvrđuje valjanost naših rezultata.

Prema očekivanju iz prethodnih istraživanja te problematike, ukupni troškovi su regresivni mjereno prema trošku po posloprimcu, ali i prema trošku po jedinici dobiti i jedinici prihoda.

Kao što je poznato, taj regresivni učinak rezultat je fiksnog elementa svojstvenoga troškovima poreznih obveznika. Stoga ti troškovi razmjerno teže padaju malim poduzećima. Porezni su troškovi po posloprimcu u najmanjim poduzećima 62 puta veći nego u poduzećima s 250 ili više zaposlenih. Trošak po jedinici dobiti je 40, a trošak po jedinici prihoda 45 puta veći.

Utrošeno vrijeme i vrste troškova oporezivanja

Kao što je već spomenuto, troškove oporezivanja poslovnih subjekata dijelimo na interne troškove radne snage, ostale interne troškove i eksterne troškove.

S obzirom na diskutabilnost vrednovanja utrošenog vremena, uputno je interne troškove radne snage iskazati i u naturalnoj vrijednosti, tj. satima. Pri izračunu prosjeka željeli smo dobiti zaista reprezentativne vrijednosti za poduzeća koja se bave porezima. Tako smo uzeli u obzir samo poduzeća u kojima postoji relevantna osoba, tj. osoba koja se bavi porezima.¹⁴

¹⁴ Tako su, kada se govori o prosječnom vremenu što ga potroše neplaćeni pomagači, uzeta u obzir samo poduzeća koja imaju neplaćenu pomoć.

Bez obzira na to, potpuna se informacija o značenju vremenskih troškova raznih subjekata u ukupnim poreznim troškovima u razredu kao cjelini može očitati iz tablice 4.

Tablica 3. Vrijeme što su ga razni subjekti u poduzeću potrošili na poreze (sati)

Broj posloprimaca	Postotak* poduzeća u kojima se vlasnici /menadžeri bave porezima	Prosječni sati koje vlasnik /menadžer potroši	Postotak poduzeća koja dobivaju neplaćenu pomoć	Prosječni sati koje neplaćeni posagači potroše	Postotak poduzeća u kojima se računovodstveno (i drugo) osoblje bavi porezima	Prosječno vrijeme koje potroši računovodstveno (i drugo) osoblje	Postotak poduzeća u kojima se interni zaposlenici bave porezima	Prosječno potrošeni sati
do 2	68	277	7	99	37	477	87	437
3-5	57	274	6	144	62	536	85	716
6-20	42	382	4	90	79	1.146	88	1.305
21-250	20	448	–	–	91	2.835	92	3.376
>250	50	319	–	–	100	2.559	100	2.760
ukupno	59	291,47	6	107,74	52	910	87	818

* Sva poduzeća u relevantnom razredu veličine.

Očekivano je da se broj sati što ih potroše relevantne osobe povećava s porastom veličine poduzeća. Iznimka je posljednji razred poduzeća (poduzeća s više od 250 zaposlenih).¹⁵ Taj se rezultat može objasniti činjenicom da vlasnici i/ili menadžeri nisu skloni većem angažmanu za porezne poslove¹⁶, već su ih skloniji prepustiti visokokvalificiranome i iskusnom računovodstvenom osoblju, ali se također može objasniti i njihovom većom stručnošću, boljom opremljenošću... općenito, efektom “ekonomije obujma”.

Vidljivo je da se postotak vlasnika/menadžera koji se bave porezima prema očekivanju smanjuje, s već spomenutim izuzetkom u posljednjem razredu poduzeća. Ta “uključenost” u poslove s porezima može biti u rasponu od samostalnog obavljanja svih/dijela poreznih poslova do jednostavne suradnje s drugima. Očito je da u poreznim poslovima vlasnici i menadžeri to tješnje surađuju s drugim internim i eksternim osobama što je poduzeće veće. Iako je postotak posebno visok za najmanja poduzeća, izrazito je niži nego za obrtnike iste veličine (za koje iznosi više od 90%). Isto vrijedi i za veća poduzeća. Razlog je veća kompleksnost prijave poreza na dobit nego prijave poreza na dohodak za obrtnike (kao i činjenica da je više poduzeća u sustavu poreza na dodanu vrijednost), ali i veći broj mogućnosti poreznog planiranja (izbjegavanje i, posebice, nezakonito izbjegavanje porezne obveze) u vezi s porezom na dohodak obrtnika.

Prema očekivanju, postotak neplaćene pomoći se smanjuje s porastom veličine poduzeća. Naravno, mnogo je niži nego za obrtnike.

¹⁵ Kao i korištenje neplaćenom pomoći u trećem razredu, koje je rezultat parcijalnog korištenja tom pomoći kao dodatnim izvorom poreznih poslova.

¹⁶ Pritom su vlasništvo i kontrola snažnije podijeljeni, s većom disperzijom vlasništva, a menadžeri, naravno, nisu osobito zainteresirani da umanje poreznu obvezu.

Nadalje, udio vlasnika/menadžera koji se uopće bave porezima mnogo je viši nego za dva prethodna (niža) razreda, što upućuje na veći broj “slučajeva” (N-ova), ali s manjim brojem sati, što rezultira nižim prosjekom.

Istodobno, prema očekivanju, postotak poduzeća koja angažiraju vlastite zaposlenike za rad s porezima u višim razredima raste, a u posljednjem razredu doseže 100%. Također prema očekivanju, taj je postotak mnogo veći nego za obrtnike iste veličine.¹⁷

Potpunu sliku strukture troškova oporezivanja daje tablica 4.

Tablica 4. Struktura troškova oporezivanja prema vrsti troškova (u %)

Broj posloprimaca	Vlasnik /menadžer	Neplaćeni pomoćnik	Ostali interni troškovi radne snage	Ostali interni troškovi koji se ne odnose na radnu snagu	Eksterni troškovi	Ukupno
do 2	17,46	0,39	18,45	47,95	15,75	100
3-5	11,90	2,60	31,39	24,75	29,36	100
6-20	6,95	0,97	40,58	37,55	13,95	100
21-250	7,02	–	40,98	37,92	14,09	100
>250	1,96	–	62,00	32,65	3,39	100

Kao što je i očekivano, postotak vremenskih troškova vlasnika/menadžera smanjuje se s povećanjem veličine poduzeća, a suprotan je trend vidljiv za troškove drugih zaposlenika koji se bave poreznim poslovima (njihov udio stalno raste).

Kao što je već navedeno i objašnjeno, ostale interne troškove radne snage vrlo je teško mjeriti. Zato je većina studija s tog područja, posebno starijih (kada još nije bilo gotovo nikakve informatički vođene porezne evidencije u poduzećima), izostavljala te troškove.¹⁸ Prema našem mišljenju, ti troškovi imaju preveliko značenje da bi se mogli zaobići. Iako su bili detaljno objašnjeni poreznim obveznicima, čini se da su ih uglavnom mali poduzetnici precijenili.

Udio eksternih troškova u početku vrtoglavo raste, što je rezultat činjenice da mnogi vlasnici poduzeća drugog razreda porezne poslove prepuštaju računovodstvenim servisima, a onda taj udio u trećem razredu ponovo pada jer se sve više internih ljudskih resursa (računovođa) upošljava za računovodstvene i porezne poslove. Udio je izuzetno nizak u zadnjem razredu, gdje se cjelokupno računovodstvo (uključujući i porezne poslove) obavlja unutar poduzeća, dok se vanjski izvori uglavnom koriste samo za specijalizirane usluge poreznog savjetništva.

Troškovi oporezivanja na makrorazini i efikasnost poreza

Na temelju podataka u tablici 1. računaju se agregirani troškovi oporezivanja poduzeća u Hrvatskoj (*društveni*¹⁹ ili *bruto troškovi* tih poreznih obveznika). Pritom se primje-

¹⁷ Čak i najveći obrtnici (6 i više posloprimaca, s prosjekom od 10) imaju postotak od samo 25% (ukupni je prosjek 10%).

¹⁸ Sandford (1981); Sandford, Godwin i Hardwick (1989); Evans i sur. (1997); čak su i iz studije OECD-a (OECD, 2001) koja je pokušala obuhvatiti troškove računalne opreme i programa (hardvera i softvera), ti troškovi kasnije izostavljeni.

¹⁹ Kao što je istaknuto u Evans i sur. (1997) i Tran-Nam i sur. (2000); ali ne uključujući menadžerske koristi poreznih obveznika, koje se uopće ne mogu mjeriti.

njuje klasična *gross-up metoda*. Troškovi se računaju za pojedine razrede (prosjeck pomnožen brojem subjekata u razredu) i zbrajaju. Rezultati su prikazani u tablicama 5, 6. i 7.

Tablica 5. Agregirani godišnji troškovi oporezivanja poduzeća u Hrvatskoj 2001/2002. i njihova struktura prema veličini (u mil. kn i %)

Broj posloprimaca	Troškovi svih poreza	Struktura troškova (%)
do 2	760,39	37,30
3-5	431,69	21,18
6-20	472,85	23,19
21-250	324,92	15,94
>250	48,75	2,39
ukupno	2.038,60	100,00

Tablica 6. Agregirani godišnji troškovi oporezivanja poduzeća u Hrvatskoj 2001/2002. i njihova struktura prema vrsti poreza (u mil. kn i %)

Vrsta poreza	Svi porezi	Porez na dobit	Porez na dodanu vrijednost	Porezi na plaće i DSO*	Ostali porezi
troškovi	2.038,60	393,65	968,13	516,58	160,23
struktura (%)	100,00	19,31	47,49	25,34	7,86

* Porez na dohodak na plaće posloprimaca, lokalni prirezi i doprinosi za socijalno osiguranje (DSO).

Tablica 7. Struktura agregiranih godišnjih troškova oporezivanja poduzeća u Hrvatskoj 2001/2002. prema vrsti poreza i veličini poduzeća (u %)

Broj posloprimaca	Troškovi poreza na dobit (%)	Troškovi poreza na dodanu vrijednost (%)	Troškovi poreza na plaće i DSO* (%)	Troškovi ostalih poreza (%)
do 2	24,15	42,43	23,67	9,75
3-5	18,85	46,75	28,35	6,05
6-20	20,40	46,86	24,14	8,60
21-250	10,59	55,96	27,88	5,59
>250	10,49	65,01	22,00	2,50

* Porez na dohodak na plaće posloprimaca, lokalni prirezi i doprinosi za socijalno osiguranje (DSO).

Trećinu svih troškova snose poduzeća s 2 ili manje posloprimaca. To je logično ako se uzme u obzir da ona čine 60% populacije (v. tabl. 1). Nadalje, više od pola poreznih troškova snose poduzeća s 5 ili manje posloprimaca, koja čine gotovo 80% populacije (tabl.1). Vrlo mali udio poreznih troškova poduzeća s više od 250 posloprimaca (2,39%) rezultat je malog broja tih poduzeća – samo 419 ili 0,49% (zaokruženo na 1% u tablici 1), ali i činjenice da je samo 27 poduzeća tog razreda u uzorku možda bilo premalo da bi bilo reprezentativno s obzirom na golemu disperziju veličine.

Kao što je očekivano, porez na dodanu vrijednost na prvom je mjestu u strukturi troškova prema vrsti poreza, a slijede porez i doprinosi za plaće te porez na dobit.

Promjene u poreznoj strukturi prema razredima u potpunosti su očekivane. Udio troškova poreza na dobit smanjuje se zbog značajnog fiksnog elementa tog poreza. Udio troškova poreza na dodanu vrijednost raste zbog toga što je porast prometa – isporuka snažniji nego rast u razredu (određeno prema broju posloprimaca). Udio troškova poreza na plaće i doprinosa za socijalno osiguranje, koji su u izravnom odnosu s razredima, manje-više je konstantan.

Udio ukupnih agregiranih poreznih troškova poslovnih subjekata koji plaćaju porez na dobit u BDP-u je oko 1,2%.²⁰ To nije ekstremno visok, ali je ipak dosta velik iznos. Treba se prisjetiti da je udio poslovnih subjekata koji plaćaju porez na dohodak (103.451 poslovna subjekta) oko 0,81% BDP-a te da nijedan od iznosa ne uključuje carine i trošarine.

“Efikasnost” se obično mjeri udjelom troškova poreza u relevantnim prihodima. Za porez na dobit taj postotak iznosi 11,76%. To je prihvatljivo jer je blizu uobičajenih udjela u sličnim istraživanjima (npr. Evans i sur., 1997:76). Taj je udio viši od udjela drugih poreza, zbog činjenice da je porez na dobit relativno nizak, da su uvedeni brojni porezni poticaji i da gotovo pola poduzeća ostvaruje gubitke. Treba uzeti u obzir i to da je nedavno bio donesen novi zakon o porezu na dobit, na temelju kojega se prvi put obavljao obračun poreza na dobit na novi način.

Udio troškova poreza na dodanu vrijednost u prihodima iz poreza na dodanu vrijednost od poslovnih subjekata koji su obveznici poreza na dobit²¹ čini oko 4,47%. To je snažan dokaz relativne efikasnosti tog poreza na razini poduzeća i u suglasju je s rezultatima sličnih istraživanja.²² Uprkos tome, valja istaknuti da na takav nizak udio utječe i relativno visoka standardna stopa poreza na dodanu vrijednost (22%), bez sniženih stopa i sa samo vrlo uskim primjenama nulte stope.

Kako nema zasebnih podataka za porez na plaće i doprinose za socijalno osiguranje za poslovne subjekte koji plaćaju porez na dobit, načinjena je gruba procjena uz pomoć broja zaposlenih u analiziranom sektoru. Taj je udio oko 2,9%. To također nije rezultat niskih troškova poduzeća u vezi s tim porezom²³, nego visokih prihoda od poreza na plaće i, posebno, doprinosa za socijalno osiguranje.

²⁰ Alternativni izračun s “normalnom” aritmetičkom sredinom (na osnovi izvornih podataka) rezultira agregiranim poreznim troškovima za poduzeća u Hrvatskoj od 3.665,65 milijuna kuna (čak 2,1% BDP-a), no taj je iznos sigurno precijenjen.

²¹ Izračunano prema internoj dokumentaciji Porezne uprave.

²² Primjerice, taj je udio bio 3,69% za Veliku Britaniju (Sandford, Godwin i Hardwick, 1989:192) i 6% za Nizozemsku (Allers, 1994:139).

²³ Rezultati kvalitativne analize pokazuju da se porezni obveznici uglavnom žale na to područje ispunjavanja porezne obveze (Dimitrić, 2004).

Zaključak

Istraživanje se pokazalo vrlo iscrpljujućim, dugotrajnim i kompliciranim zbog institucionalnih prepreka. Relevantna poslovna populacija nije imala iskustva s istraživanjima ove vrste i čak je odbijala dati neke podatke, što je otežalo provedbu istraživanja.

Regresivni je učinak troškova poreznih obveznika, prema očekivanju, dokazan i za hrvatska poduzeća. U strukturi troškova općenito prevladava trošak vremena, iako se struktura troškova mijenja s veličinom poduzeća (postotak vremenskih troškova vlasnika/menadžera smanjuje se što je poduzeće veće, dok je suprotan trend zamjetan za troškove drugih zaposlenika koji se bave poreznim poslovima). Postotak internih troškova koji se ne odnose na radnu snagu velik je, što upućuje na to da ih ne bi trebalo izostavljati iz ovakve vrste istraživanja.

Od promatranih vrsta poreza porez na dodanu vrijednost je na prvome mjestu, a slijedi ga porez na plaće, uključujući doprinose za socijalno osiguranje.

Udio agregiranih troškova oporezivanja poslovnih subjekata koji plaćaju porez na dobit u BDP-u je oko 1,2%, što nije ekstremno visoko. Isto se može reći za udjele troškova različitih poreza u relevantnim poreznim prihodima (4,47% za porez na dodanu vrijednost, 2,90% za porez na plaće uključujući doprinose za socijalno osiguranje, ali čak 11,76% za porez na dobit). To upućuje na potrebu pojednostavnjenja obrasca PD odnosno, kako ističe kvalitativna analiza, na nužnost bolje usklađenosti računovodstvenoga i poreznog sustava.

LITERATURA

Allers, M., 1994. *Administrative and Compliance Costs of Taxation and Public Transfers in the Netherlands*. Groningen: Woltersgroep.

Ariff, M., 1995. "Compliance cost research in selected Asian economies" in: C. Evans, J. Pope J. Hasseldine, eds. *Tax Compliance Costs: A Festschrift for Cedric Sandford*. St. Leonards: Prospect Media Pty Ltd., 249-268.

Bannock, G., 2001. "Can small scale surveys of compliance costs work?" in: C. Evans, J. Pope and J. Hasseldine, eds. *Tax Compliance Costs: A Festschrift for Cedric Sandford*. St. Leonards: Prospect Media Pty Ltd., 87-96.

Collard, D. and Godwin, M., 1999. "Compliance Costs for Employers: UK PAYE and National Insurance, 1995-96". *Fiscal Studies*, 20 (4), 423-450.

Dimitrić, M., 2004. "Kvalitativna analiza poreznih troškova poslovnih subjekata". *Financijska teorija i praksa*, 28 (3), 355-376.

Evans, C. [et al.], I., 1997. *Taxpayer Costs of Compliance*. Sydney: ATAX: UNSW.

Hasseldine, J., 1995. "Compliance Costs of Business Taxes in New Zealand" in: C. Sandford, ed. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications, 126-141.

Klun, M., 2002. "Troškovi ispunjavanja porezne obveze u Sloveniji". *Financijska teorija i praksa*, 26 (4), 775-792.

Klun, M., 2004. "Taxation compliance costs for companies in Slovenia" in: *6th International Conference on Tax Administration: Challenges of Globalising Tax Systems*. Sydney: Australian Taxation Studies Program (ATAX), Faculty of Law, The University of New South Wales.

Malmer, H., 1995. "The Swedish Tax Reform in 1990-1991 and Tax Compliance Costs in Sweden" in: C. Sandford, ed. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications, 226-262.

OECD, 2001. *Businesses' Views on Red Tape*. Paris: OECD.

Ott, K. and Bajo A., 2001. "Compliance costs in transitional economies: the Croatian experience" in: C. Evans, J. Pope and J. Hasseldine, eds. *Tax Compliance Costs: A Festschrift for Cedric Sandford*. St. Leonards: Prospect Media Pty Ltd, 229-248.

Pope, J., 1995. "The Compliance Costs of Major Taxes in Australia" in: C. Sandford, ed. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications, 101-125.

Pope, J., Fayle R. and Chen, D. L., 1994. *The Compliance Costs of Companies' Income Taxation in Australia*. Sydney: Australian Tax Research Foundation.

Sandford, C. (ed.), 1995. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications.

Sandford, C. T., 1981. *Costs and benefits of VAT*. London: Heinemann Educational Books.

Sandford, C., Godwin, M. and Hardwick, P., 1989. *Administrative and Compliance Costs of Taxation*. Bath: Fiscal Publications.

Različiti upitnici

Helena Blažič: Compliance Costs of Business Taxes: Business Units that Pay Corporate Income Tax

Summary

The paper focuses on the gross or social compliance costs of all business taxes (except customs and excise duties) of the business units that pay corporate income tax.

Businesses in our survey (interview) were asked about the compliance costs of all the taxes together and after that about the structure of all the costs concerning the different types of taxes (corporate income tax, VAT, wage taxes including social security contributions, other taxes).

Tax planning is included as an inherent part of tax compliance costs. The research did not attempt to measure psychological costs or to distinguish "regular" and "initial" costs.

Aggregate yearly compliance costs of business units that pay corporate income tax in Croatia in 2001/2002 amounted to 1.2% of GDP. One third of all costs are borne by businesses with two and fewer employees.

As the business size rises, the relative compliance costs of corporate income tax decline and while VAT compliance costs rise. Compliance costs of wage taxes are relatively constant.

The efficiency of corporate income tax is the smallest (11.76%). VAT (4.47%) and wage taxes (2.90) are relatively efficient.

The regressive effect is confirmed again.

Keywords: compliance costs, business taxes, corporate income tax, regressivity, tax efficiency